له دایكبوونی جیهان له‌لای كوردانی ئه‌هلی هه‌ق

نووسینی : د. موحه‌مه‌د موكری
وه‌رگێرانی له فه‌ره‌نسییه‌وه
د. موحسین ئه‌حمه‌د عومه‌ر

●له دایكبوونی جیهان له‌لای كوردانی ئه‌هلی هه‌ق (١)

ئه‌هلی هه‌قه‌كان (په‌یره‌وكه‌رانی راستی) كه مه‌سه‌له‌ی كۆسمۆگۆنی – cosmogonie (زانستی په‌یدابوون و دروست بوونی جیهان یان گه‌ردوون – وه‌رگێر) بابه‌تی سه‌ره‌كی ئه‌م توێژینه‌وه‌یه ، هه‌ر هه‌موویان كوردن و له رۆژئاوای ئێران نیشته‌جێن . ئه‌مانه له په‌یڕه‌وكه‌رانی ئایینێكن كه (مه‌یلێكی سه‌نكرێتیزم _ یان هه‌یه (Syncrétisme) واته بوونی مه‌زهه‌بێكی ته‌وفیقی كه له كۆمه‌ڵێك مه‌زهه‌بی دیكه‌ی دژ به یه‌ك پێكهاتبێ _ وه‌رگێر) ، خۆراكیان بریتییه له كۆمه‌ڵێك سه‌رچاوه‌ی ئایینی به‌سه‌رچوو ، به‌ڵام هه‌میشه به دڵسۆزی ماونه‌ته‌وه بۆ رێڕه‌وه‌كانی فكری ئێرانی . (٢)

گه‌ڵێك پاشماوه‌ی ئایینه كۆنه‌كانی ئێرانیان له‌ناو خۆیان پاراستووه و ئاینه‌كه‌شیان گه‌لێك خاسیه‌تی هاوبه‌شی هه‌یه له‌گه‌ڵ شیعه‌یه‌تی . باوه‌ڕی ئایینی ئه‌هلی هه‌قه‌كان به گشتی پشت به ناوه‌رۆكی شێوه‌و شێوازی دروستبوونی جیهان (خلق العالم)

یان (خلق الكون) واته كۆسمۆگۆنی خۆیان ده‌به‌ستێ،پشت به‌مه ده‌به‌ستن و تێیدا نغرۆبوونه . هه‌ڵبه‌ت ، پێكهاته گه‌ردوونییه‌كان نه‌ك هه‌ر كه‌ره‌سته‌ی باوه‌ڕی ئایینین ، به‌ڵكو نموونه‌ی بالاو بێ وێنه‌ن كه له واقیعی ژیانی سه‌رزه‌مینی ره‌نگیان داوه‌ته‌وه .

ئه‌و روانین و چه‌مكه‌ی یان ئه‌و وێناكردنه‌ی ئه‌هلی هه‌قه‌كان بۆ جیهانیان هه‌یه، بریتییه له جۆرێك له خاسیه‌تی گنۆستیكی كه‌له شێوه‌ی(ئوستووریی - ئه‌فسانه‌یی_ mythique) ته‌عبیر له خۆی ده‌كات .

(گنۆستیسیزم= gnosticisme واتـە تەندانـسێکی فەلـسەفی ئـایینی بـۆ تێگەیـشتن لـە سروشتی خودا .وەرگێڕ .)

گرینگی ئەم "لەدایکبوونەی جیهان _ cosmogonie " هەر لەوەدا خۆی نابینێتەوە کـە مانالێکدانەوەیەکی دروستبوونە ، بەڵکو لەوەشدا گرینگی خۆی هەیە کە رووداوە مێژووییەکان بەپێی سەردەم و هەنگاوەکان هەندێ رووداوی گەردوونی بەرهەم دەهێننەوە ، بەتایبەتی پایە و هەرەمی فریشتەکان و پەیمانیان لەگەڵ خودا .

هەتا کۆمەڵگەی ئـەهلی هـەق خۆیـان مۆدێلێکیـان لەسـەر ئـەم هەڵکـەوتنی دابەشـبوونە وەرگرتووە بە پێی روانین و چەمکیان بۆ جیهـان خۆیـان رێکخـستووە . بێجگـە لەمـە ، لـەژێر فـۆرمێکی مەراسـیمی پەرسـتنی (طقـوس العبـادة)ی تایبـەتی ئـەهلی هەقـەکان لـە کـاتی کۆبوونەوەی نهێنییان هەندێك لەو رووداوە ئەفسانەییانە پیـشان دەدەن (کـەنرخێکی رەمزییـان هەیە) .

ئەو نموونە و دەستاوێژانەی لێرە بەدواوە باسیان دەکەین و دەکەونە بەر چاو ، لە سەرچاوەی جۆراوجۆری نووسراو و زارەکـی (شـەفەیی) و زانیـاری کـۆکراوە بـەهۆی پەیوەنـدیی خۆمانـەوە بەدەست هاتوون . دروستبوونی جیهانی روحی و دروستبوونی جیهانی ماتەریالی .

لەسـەرەتادا ، پـێش دروسـتکردنی ئـەم هـەردوو جیهانـە ، خـودا خـۆی بـە تـەنیا هێـشتا دەرنەکـەوتبوو یـان هێـشتاخۆی پیـشان نـەدابوو . پاشـان، دوڕێکـی (مرواریيـەکی) لـەناو ئۆقیانووس (محيط= océan) دروست کردو بەتەنیا تێیدا جێگیربوو .

لە شانامەی هەقیقەت (دەستنووسی خۆم ژمارە :٣٥)دا هاتووە : (....لەو دەمەدا نە ئەرز هەبوو ،نە ئاسمان ،نە جیهان ، نەهیچ شتێکی تر ، نە عورش یان عەرش ،نە لەوحە ، نە قەڵەم ، نە فەلەك، نە بەهەشت ، نە جەهەننەم (دۆزەخ) ، نە حۆری (یان پەری)، نە فریشتەکان ، نە ئەستێرەکان ، نە خۆر ، نە مانگ . تەنیا جەوهەری پەرستراو (واتـە خـودا) تـەنیا وەك (یـا) هەبووە (یا.... لەلای ئەهلی هـەق ئـەو ناوەیـە کـە وەك نـەریتێك دەیدەنـە خـودای (مـەزن و گەورە) پێش هەر خۆپیشاندان و دەرکەوتنێکی. لەم سـەردەمە ، هـیچ بوونـەوەرێك جگـە لـە هەقیقەتی مەزن و باڵا بوونی نەبووە ، ئەمەش تاقە هەقیقەتی زیندوو پەرستراو بووە . جێگای ئەو لـە نـاو دوڕێـك بـووە و جەوهـەری ئـەو شـاردراوە بـووە . دوڕەکـە (مرواریيەکـە) لـە نـاو سـەدەفێك بـووە ، سـەدەفیش لـە نـاو دەریـا بـووە و شـەپۆلەکانی دەریـاش هـەموو شـتێکیان داپۆشیووە .

له كۆمه‌ڵه قه‌سیده‌ی شێخ ئه‌میر (ده‌ستنووسی خۆم ژماره :٤٢) ئه‌م وه‌سفه‌ی خواره‌وه هه‌یه : (كاتێ كه‌شای من (خودا) ته‌نیا وه‌ك (یا) هه‌بوو ، نه ئه‌رز هه‌بوو نه ئاسمان ،نه ڤینۆس ، نه ده‌نگی هیچ كه‌سێك . خودا له رواڵه‌تی باڵنده‌یه‌كی باڵ زێڕین ، هات و خۆی خسته ناو(تۆ)وێكی پاك . (مه‌به‌ست له تۆ هه‌مان دوڕه‌كه‌یه) ،.... كاتێ كه شای من خۆی له ناو دوڕه‌كه (مرواریییه‌كه) دۆزییه‌وه دوڕه‌كه له ناو زه‌ریای نادیار و شاراوه بوو. نه‌یویست به ته‌نیا بمێنێته‌وه، هونه‌ری خۆی پیشان دا و ده‌ست و پێوه‌نده دڵسۆزه‌كانی ده‌ركه‌وتن. په‌یمانێكی له گه‌ڵیان به‌ست ، پاشان به جوڵاندنی پێی چه‌پی هه‌نگاوی هه‌ڵگرت و له ناو دوڕه‌كه هاته ده‌ره‌وه .)

له نووسراوی ته‌ركیزه‌ی ئه‌علا (یان له عه‌قیده نامه‌ی ته‌ركیزه‌ی ئه‌علا — وه‌رگێر) كه له‌گه‌ڵ ئه‌و تێكستانه‌ی ئه‌هلی هه‌ق له‌لایه‌ن ئیڤانۆڤ (w.Ivanow) ه‌وه به‌ژێر ناوی (theTruth Worshippers of Kurdistan) ، چاپكراون و له (Leiden) له ساڵی (١٩٥٣) دا بڵاوبووه‌ته‌وه ، له‌لاپه‌ڕه پێنج ئه‌مه ده‌خوێنینه‌وه : (له سه‌ره‌تادا ته‌نیا (ئه‌و) هه‌بوو ، ته‌نیا ئه‌و خۆی ده‌بینی ، ته‌نیا له‌گه‌ڵ خۆی قسه‌ی ده‌كرد ، ته‌نیا گوێی له‌خۆی ده‌بوو ، نه ئاسمان هه‌بوو ،نه ئه‌رز ،نه فریشته ، نه په‌ری ، نه مرۆڤ هه‌بوو . به درێژایی هه‌زاران ساڵ ، قسه‌ی له‌گه‌ڵ خۆی ده‌كردو ته‌نیا خۆی ده‌جوڵانده‌وه .ویستی خۆی پیشانی هه‌موو بوونه‌وه‌رێك بدا.....كاتێ كه دروستكه‌ری جیهان له سه‌ره‌تای دروستكردن به‌هۆی هێزو توانای كامڵی خۆی دوڕی دروست كرد ، له ناو ئه‌م دوڕه وای كرد پێنج وێنه (image) ده‌ركه‌ون .

له ناو هه‌مان هه‌ڵبژارده‌ی تێكسته‌كانی ئه‌هلی هه‌ق (ئه‌مه‌ی سه‌ره‌وه __ وه‌رگێر) له عه‌قیده نامه‌یه‌كی فارسی كه هی ده‌روێش گولشیر سه‌بزه‌واری یه ، له باره‌ی دروستكردنی جیهان ئه‌م روانینه هه‌یه : (له‌و رۆژه‌ی كه نه زه‌وی هه‌بوو ،نه ئاسمان ، نه شای جیهان دوڕێك بوو له ناو سه‌ده‌ف ، پاشان به‌هۆی هێزو توانای خۆی دڵۆپێك له (تۆ)وی خۆی خسته ناو دوڕه‌كه و دڵۆپه‌كه له ناو دوڕه‌كه جێگای خۆی كرده‌وه . ئینجا خودا بروسكه‌یه‌كی لێدا ، سه‌ره‌نجام بووه ئاو . له هه‌ڵمی ئه‌م ئاوه ئاسمان دروست بوو ، له كه‌فه‌كه‌شی زه‌وی) .

له عه‌قیده‌نامه‌ی ئه‌علامی حه‌قیقه‌ت (ده‌ستنووسی خۆم) هاتووه : (پێش دروستكردنی جیهان ، جه‌وهه‌ری هه‌قیقه‌تی باڵا (=خودا) له حاڵه‌تی وه‌حده‌تدا بووه ، شوێنی مانه‌وه و جێگاو ماوه‌ی په‌یدابوون و ده‌ركه‌وتنی نه‌ناسراوبووه . به پێی كتێبی (ده‌فته‌ر) : ((ته‌نیاخودا خۆی ده‌زانێ چه‌ندان ساڵی پێچووه ، سه‌د هه‌زار یان هیچ)) ..... خودا ده‌چێته ناو زه‌ریا و له ناو زه‌ریاش بۆ ناو دوڕ . بۆ ماوه‌ی حه‌فتاهه‌زار ساڵ له‌وێ ده‌مێنێته‌وه . دوڕه‌كه له قوڵایی

زەریابووە ، بە نهێنی بەخێو کراوە . پاشان ئیرادەو ویستی خودایی بڕیاریدا جیهان دروست بکا هەروەکو کتێبی (دەفتەر) دەڵێ : ((خودا دوڕەکەی کردەوە و هاتە دەرەوە)) .

سەرەنجام دەبینین کۆسمۆگۆنی (زانستی پەیدابوون و دروستکردنی جیهان) ئەهلی هەقەکان ئاماژە بە سێ چەمك ، سێ دیاردەی پێش دروستبوونی جیهانی روحی دەدەن ، ئەمانەش بریتین لە :بێدەنگی ، ئاو ، دوڕ .

–بێدەنگی : هەندێ تێکست باس لە حاڵەتێکی جەوهەری بەرایی دەکەن کە نە دەنگە دەنگ ، نە هاوار ، نە شتێکی لەم جۆرەی تێدا نەبووە .(بۆ زانیاریی زیاتر لەم بارەیەوە بڕوانە بابەتێکی خۆم بە ناوی : پەنجاو دوو ئایەتی شێخ ئەمیر ، کە لە گۆڤاری (ژورنـاڵ ئازیـەتیك) ی ساڵی ١٩٥٦ بلاوبۆتەوە ، لە لاپەڕە (٣٩١- ٤٢٢) ی گرتووە ئەم بێدەنگییە بە رەمزی کردنی حاڵەتێکی بێلایەن و نادیارە ، پشوودانی پێش هەموو هەوڵێکی دەرکەوتن و خۆ پیشاندانە .

–ئاو (ئاوەکان) : چەمکی ئاوی بەرایی لە گەلێك کۆسمۆگۆنی کۆن هاتووە و بە هەمان شێوە لە ئایینی جوولەکەیی (بڕوانە تەورات :(١، ٢ ، ٦ هەروەها بەشی دوو – ٦) لە قورئان ـ یش (سورەتی ٩ ، ئایەتی ٩) دەڵێ : ((خودا لە شەش رۆژدا ئاسمانەکان و زەوی دروستکرد و عەرشەکەشی لەسەر رووی ئاوەکان بوو))

لە لای ئەهلی هەقەکان ، لەسەر ئەم ئاوانەیە کە دوڕەکە وەستاوە کە بریتییە لە هێلکەی گەردوونی ، تۆوی هەموو خۆپیشاندانەکان . ئاو لێرە رەمزی ژیانە بە ئەو مانایانەی هەڵیگرتووە . لە هەمان کاتیشدا رەمزی بێ پایانی خودایییە و ئارامگای روحی خودایییە .هەموو هەقیقەتێك لە ئاو لەدایك دەبێ . لە هەمان کاتدا رەمزێکی جیهانی پاکبوونەوەی ئاوی (مگهر) ە -Purification Lustrale-. شەپۆلەکانی ئەم زەریای بەرایییە (زەریای یەکەم) رەمزە بۆ جووڵە و خرۆشان ، مانای بوونی ئارەزووە بۆ دەرکەوتن .

لێرەوە دەبێ ئەوە بە بیر خۆمان بهێنینەوە کە پێدانی خاسیەتێکی پیرۆز بە ئاوەکان رۆڵێکی گرنگ دەگێڕێ لە فکری ئێرانی. پێنجەمین یەشت لە ئاڤێستا کە بە (ئابان – یەشت) ناسراوە (٣)، تایبەتە بە (بلیمەتی – Génie) (٤) ئاوەکان، بەتایبەتیش بۆ گەورە خوداوەندی ئاوەکان کە ناسراوە بە (ئەردیڤیسور ئەناهیتا) . ئەم (یەشت) ە بێجگە لە شتی دیکە یاداشت و بیرهێنانەوەیەکی پێش پەیدابوون و سەرهەڵدانی ((زەرتوشتی)) لە بارەی پەرستنی ئەناهیتا-ی تێدایە کە گیانی ئاوەکانە .(٨٣ – ١٦ §) لە ناو سروودەکانی ((زەرتوشتی)) ، ئابان- نیایشن بە رۆژ گۆرانی لە نزیك رووبار و بیرەکان دەڵێ، بە تایبەتی کە

سەرچاوەیەکی ئاو بەدی دەکەن . لەم (نیایشن) ە دا هـاتووە دەڵـێ کـە ئەردیڤیـسور ئـەناهیتا تۆوی هەموو نێرەکان پـاك دەکاتـەوە ، پاکیـان دەکاتـەوە بەمەبەسـتی منـداڵ بـوون ، دایکـی هـەموو مێیـەکان و وا دەکـا شـیری پێویـست بـەو شـێوەیەی کـە دەبـێ بـۆ هـەموو مێیـەکان دێنێ.(٥)

لە ((بونداهیشن)) کتێبی گەورەی مەزدایی باس لە دروستکردنی جیهان کراوە، ژمـارەی ئاوەکان حەڤدە ئاون . دەتوانین

کتێبی (پەهلەوی) یش بە نموونە بهێنینەوە کە بە ناوی ((شایاست — نـی- شایاسـت)) ە و لەلایەن (جیهانگیر . س، لە

Tavadia، Hamburg - سـاڵی ١٩٣٠ ، ١٩ ، لا :١٣٣) چاپکراوە ، کـە تێیـدا هاتووە و دەڵێ هەر کەسێ ئاو پیس بکاو تێیدا راو بکا و دژی ئەم خاسییەتە پیرۆزە رەفتاربکا تۆبـە و سـزای بەردەکـەوێ . هـەروەکو دواتـر دەبیبـنین ،(مرۆڤـی بـەرایی —Anthropos)، گەردوونی بەم ئاوانە هەڵگیراوە و راگیراوە

—دوڕ : وشەی دوڕ (مرواری) (la perle) لە لای ئەهلی هەقەکان زۆربەی جار بە مانا (سەدەفی) یەکەی بەکارهاتووە .

(بەو مانایەی دوڕ لە ناو سەدەفە ، ئەمەش وەك گشت هەمان مانا دەبەخشێ .)

بە پێـی ئەفسانەیەك کـە لـە شـیعرێکی (سـەعدی شـیرازی) دا هـاتووە ، دوڕ (مـرواری) بریتییە لە دڵۆپێك باران لە ئاسمان بەربۆتەوە و کەوتۆتە ناو سەدەفێك کە سـەر ئـاو کـەوتووە ، سەدەف خۆی بۆ کردۆتەوە تا بکەوێتە ناوی . ئەم دڵۆپە ئاوەیە کە تۆوی ئاسمانی و(خـودایی) ە ، بۆتە دوڕ (مرواری) .

سەدەف رەمزییەتی کۆنی خۆی لەو پێکچوونە وەردەگرێ کە بە ئەندامی زاووزێی ژن دەچێ . ئەو دوڕەی (مرواریەی) کـە لـە نـاو سـەدەفەکە هەیـە لـە کۆرپـەی نـاو سـك دەچـێ . ئـەم رەمزییەتە لە ناو گشت نەریتەکاندا هەیە وەك : ئێرانی،چـینی،ژاپۆنی،یۆنانی=یۆنانییـەکان بـە تایبەت خاوەنی ئەفسانەی — mythe لەدایکبوونی ئەفرۆدیتن.

دوڕ (مـرواری) لـە هـەمان کاتـدا وەك رەمزێکـە بـۆ لـەدایکبوونی روحی،لـەدایکبوونی مەعریفەو زانین. بۆ ئەمەش بە تایبەتی بڕوانە سروودی بە ناوبانگی دوڕی کردەکانی تۆماس:

(The Apocyphal New Testament. éd. James. Oxford,1953,p.411 et sq.)

لـە لای ئـەهلی هەقـەکان ،هـەروەها لـە زمـانی فارسـیش دوڕی سـاغ و سـەلیم رەمـزی کـچێنییە. (کیـژ). لەسەرئاسـتی دونیـایی(دەشـێ بگـوترێ ئاسـتی- تـدنیس مرمـات —

profane) دەستەواژەی ((كـونكردنی دوڕی كـچێنی)) بـەكاردەهێنرێت بـۆ بـە ئـەنجام گەیشتنی مارەیی. لەسەر ئاستی پیرۆزی، ئەهلی هەقەكان پشت بە هەمان ئەم نموونە بەراییـە دەبەستن وەك: دایكـانی بەرجەستەكانی خـودا هـەر هـەموویان كـچن(كیـژ) نـاوی سـەرەكی (رامزبار) ە ، كە دەكا نهێنیی زەریا. لە لایەكی ترەوە دەگەڕێینەوە سەر ئەم بابەتە .

لـە خۆرهـەلات، بـە لای زۆری لـە فـارس، دوڕ بـە شـێوەیەكی گـشتی خاسـیەتێكی بالآی(noble) هەیە و لە رێڕەوی پیرۆزی خۆی ئاوەژووبووە.هـەر لەبـەر ئەمـە دەبیـنین تـاجی شاكانی پێ دەڕازێننەوە. دوڕ تەنیا لە دیمەنی رووشاو و بێ كەڵكی خۆی دەبێتە كەرەستەیەكی رازاندنەوەی بێ ماناو چرووك. مهرەو مەرجان، وردە سەدەف لە فۆرمی لوولەیی و بادراو،دوڕی شووشەیی و....هتد، كە ژنان هەڵیدەگرن بـە هیـوای منـداڵبونێكی ئاسـان و هـەروەها لەسـەر لەشی منداڵ هەڵیدەگرن بۆ ئەوەی لە چاوی پیس بە دووربن هەمان هەڵكەوتیان هەیە. دەتوانین ئەم مانا و چەمكەی دوڕە لە بڕوایەكی میللی نزیك بكەینەوە كـە لـە لای كـوردە كۆچـەرەكان بلآوە و بە (بەردی مار) ناسراوە و گوایە فەزیلەتێكی جادوویی (سحری) هەیە، ئەم بەردە خڕە وەك دوڕ. گوایە هەر كەسێ ئەم بەردەی هەبێ هەموو هیواكانی دێتەدی .

لە لای ئەهلی هەقەكان هەردوو جیهان هەندێ جاری دیكە بەهێلكەیەك بـەراوردكراون كـە لە ناو دەستی خودایە.(٦)

لە لای ئیزدییەكان هەمان رەمزییەت هەیە. بەم جۆرە لە كتێبـی (مـسحەفا رەش) ئەمـە دەخوێنینەوە: ((بە گشتی خودا دوڕی سپی لە جەوهەری نایابی خۆیدروستكرد،باڵندەیەكی بە ناوی (ئەنفار) دروستكرد. دوڕەكـەی لەسـەر پـشتی ئـەنفار دانـا و چـل هـەزار سـاڵ لەسـەری مایەوە)) (٧)

لە عەقیدە نامەی فارسی تەركیزەی ئەعلا (لا:٦،٨) ئەم پەرەگرافە سەیرەی خوارەوە هەیـە كە بەم جۆرەیە: ((دروستكەری جیهان لە سەرەتای دروسـتكردن بـە هـۆی توانـای پـڕ و نایـابی خۆی دوڕێكی دروستكرد، پاشان لە ناو ئەم دوڕە پێنج وێنەی تێـدا بـە دیـار خـست (دروسـتی كرد) وێنەكان بریتی بوون لە وێنەی (Image) خـۆی وێنـەكان قوربانییـەكیان پێـشكەش كـرد (واتە بە خودا) .. پاشان بەهۆی دەسەڵاتی باڵاو مەزنی خۆی هەر پێنج وێنەكە لە یەك وێنـەدا توانەوە، ئەمەش وێنەی خودا خۆی بوو. بەم جۆرە دوڕەكە بـزر بوو،خـودا نـەمر و تـەنیا و بـێ هاوتا مایەوە)) .

حەفتا هەزارساڵ تێپەڕی خودا سەر لە نوێ دوڕێكی تری دروستكرد كە تێیداحەفت وێنەی خۆی لێ بینی، پاشان دوانزە وێنەی تر دەركەوتن، ئینجا چواردە وێنەی تریش. دیسان دوڕەكـە

بزر بـووەوە، خـودا خـۆی بـێ هاوتـاو یەكانـە لـە ناوجیهـان بینییـەوە، شـاراوە لـە ناوجیهـانی نهێنی(باگن) (یان جیهانی شاراوە خۆی-وەرگێر).

جارێكی دیكەش حەفتا هەزار ساڵی تر تێپەڕی،خودا دوڕێكی دروست كـرد تێیـدا حەڤـدە وێنەی خۆی بینی، پاشان سی وحەفت وێنە ،چل و حەفت وێنە،حەفتاو دوو وێنـە. پـاش ئەمـە دوڕەكە بزر بووەوە، خودا بە تەنیا و بێ هاوتا مایەوە.

حەفتا هەزار ساڵی تریش تێپەڕی خودا دوڕێكی تری دروسـت كـرد كـە تێیـدا حەفتاهـەزار وێنەی خۆی بینی دواتر دوڕەكە بزر بوو. حـەفتا هەزارسـاڵی تـر تێپـەڕی خـودا دوڕێكـی تـری دروست كرد تێیدا نۆسەد و نۆهەد و نۆ وێنەی خـۆی لێ بینـی ، پاشـان سـەد وبیـست و چـوار هەزار وێنەی خۆی تێدا بینی. دوڕ بزربوو خودا خۆی بە تەنیا و بێ هاوتا بینییەوە.

ماوەی هەزاران ساڵ خودا قسەی لەگەڵ خۆی دەكرد و بە تەنیا دەگـەڕا. سـەرەنجام بڕیـاری دا خۆی بە هەموو بونەوەرێكی دەستی خۆی پیشان بدات، لە ڕووناكیی پاك و بێگـەردی خـۆی دوڕێكی لە شێوەی چرا (قندیل) دروست كرد.

شەست هەزار ساڵ لە شێوەی جەوهەری پاك و بێگەردی خۆی پیاسەی كرد بێ ئەوەی كەس پێی بزانێ)).

●دروست كردنی جیهانی روحی:

پێش هەموو دروست كردنێك،خودا ویستی لە جەوهەری خۆی جیهانی روحی دروست بكا.

یەكەم فریشتە كە دروستی كرد جبرائیل بوو، پاشان سێیەكەی تری دروست كرد كـە لەگـەڵ هی یەكەم دەبنە چوار فریشتەی هەرە نزیك لەخودا كە هەردەم لە لای ئەهلی هەقەكان باسـیان دەكرێ.

((بۆ ئەوەی یەكەم بوونەوەری خۆی لە جیهانی روحی بە دیـار بخـا، خـودا ڕوانـین و نیگـای خستە سەر دوڕ (مرواری)، لە نیگای بروسـكەیەكی سـوتێنەر دەرچـوو، شـەوقی دایەوە،پاشـان سووڕایەوە و تەقییەوە. لە ماهیەتی خۆی رۆشنایی جەوهەری خودایانە هەڵقوڵا)) دەبیـنین بـەم جۆرە لە شانامەی هەقیقەت (بەیتی:٦٠٠-٦٩٦) دروست كردنی جبرائیل هاتووە: ((كاتێ كە راستی(هەق) (واتە خودا-وەرگێر) لەناو دوڕ شاردرابووەوە و لـە قـوڵایی نهێنـی (سـر) دەژیـا، جیهان لەم سەر بۆ ئەو سەری بە دەریا داپۆشرابوو. تەنیا بوونەوەری زیندوو جەوهەری خـودایی بوو (ذات حق). سەرەنجام خودای مەزن و پەروەردگار ویستی جبرائیل دروسـت بكـات. خـودای حاكم لە ناو بەرگی نهێنی (جامەای سر) نیگای خۆی گەیاندە قـووڵایی دوڕ، لـە نـاو ئـەم دوڕە

تۆوێكی هەڵبژارد كە ببێتە مرۆڤێكی شەرافەتمەند و گوێڕایەڵ، خودا نیگایەكی بەخشندەیی تێ بڕی بە رواڵەتێك (جامە) لە شێوەی خۆری پڕ رۆشنایی داپۆشی، بەم جۆرە (پیر بنیامین) دروست كرا، پاشان ناوی گۆڕی و كردییە (جبرائیل). جبرائیل ئوستاد (پیر) و (ئیمام) ی هەردوو جیهان بوو،(یان كرا بە هی هەردوو جیهان-وەرگێر)، پاشان خستییە ناو دەریا، (جبرائیل) لە ناو دەریا باڵەكانی كردەوە كە بە پەڕ داپۆشرا بوو، لە ناو دەریای بێ پایان باڵەكانی لێكدەدا، بەڵام (جبرائیل) هێشتا خوای نەدەناسی و گوێڕایەڵی نەبوو. لە هەموو شوێنێك سەرسوڕماو و نیگەران بوو ولە خۆی زیاتر كەسی دیكەی لە هیچ شوێنێك نەدەدی)).

كاتێ كە(روح الأمین) (واتە جبرائیل) لە ناو دوڕەكە و لە دوڕەكە دروست كرا، هیچ زانیارییەكی نەبوو، لەناو دەریاكاندا دەسووڕایەوە و نهێنیی راستی(سرحق) ی شاراوەی ناوجیهانی نەدەناسی. (جبرائیل) ماوەیەك بەم چەشنە مایەوە بێ ئەوەی نە پەیامێك نە سلاوێكی لە خوداوە پێ بگا. هەردەم دەخولایەوە و خودای نەدەپەرست و هیچ زانیارییەكی لە بارەی خوداوە نەبوو لە ناو ئەوكۆشكەی كە سەیری دەكرد. لە ناكاو دەنگێك لە جەوهەری بێ هاوتا(ژات فرد) بڵند دەبێ: ((من كێم و كێ بە نهێنی قسەت لەگەڵ دەكا؟ راستی بڵێ من شكۆمەندت دەكەم)) كە (جبرائیل) ئەمەی گوێ لێ بوو دەمی كردەوە وگوتی: ((من نازانم تۆ كێی، تۆ كە بە نهێنی و شاراوەیی قسەم لەگەڵ دەكەی، من بوونەوەرێكی ئازادم لەم جیهانە و هیچی تر نازانم. هیچ كەسێك دەسەڵاتی بەسەر مندا نییە لە خۆم زیاتر هیچ كەسێك ناناسم)) (جبرائیل) كە بەم جۆرە بێ مانایە قسەی لەگەڵ شای ئیمان(ژات دین)كرد، خودا لە كۆشكی دوڕیی نیشینگەی خۆی، خۆی بەدیارخست، بروسكەیەك لە (جبرائیل) ی دا پەڕوباڵی سووتاند. (جبرائیل) كەوتە قووڵایی دەریا و بە رووتی ماوەیەكی زۆر لەوێ مایەوە تاكو خودا بەخشندەیی خۆی پیشان داو پەڕو باڵی بە(أخی) (برا=جبرائیل) دایەوە. بەڵام هێشتا نەیدەزانی ئەو كەسە كێیە.

بۆ جاری دووەم دەنگەكە بەرز بووەوە و داوای لە (جبرائیل) كرد: ((من كێم،من كە بە شاراوەیی قسەت لەگەڵ دەكەم و تۆ كێی؟ راستی بڵێ و لە تووڕەیی خودا بترسە)) (أخی) وەك وەڵام دەمی كردەوە و گوتی: ((ئۆ تۆ تۆ كە بە نهێنی قسەم لەگەڵ دەكەی، خۆتم پێ نیشان بدە یانیش وازبێنە بەم جۆرە قسە مەكە. من زانیاریم لەم بارەیەوە نییە، قەت تۆم بە بیرنایەتەوە، من هیچ سەردارێكم نییە لە خۆم زیاتر)) سەرەنجام ئاگرێكی دیكەی تووڕەیی بەرزبووە و پەڕو باڵی (جبرائیل) ی سووتاند. سەر لە نوێ كەوتەوە قووڵایی دەریا و بە بەدبەختی لەوێ مایەوە.

ماوەیەكی دیكە تێپەڕی،خودا نیگایەكی بەخشندەیی لە (جبرائیل) گرت، پەڕو باڵی لێ هاتەوە. بەڵام هێشتا زانیاریی لەسەر خودای نەمر نەبوو . (جبرائیل) زۆر دڵخۆش بوو بە هاتنەوەی پەڕ و باڵی، بەڵام هەردەم لە ناو دەریا باڵەكانی لێكدەدا و نەیدەتوانی بفڕێ.هێشتا نە (حاكم) ی دەناسی نە هیچ كردەیەكی پەرستنی هەبوو، نە ئاییینی هەبوو، لە خۆی زیاتر كەسی دیكەی نەدەبینی. سەرەنجام حاكمی جیهان وێڕای بەخشندەیی و دڵفراوانیی خۆی، سەیرێكی (جبرائیل) ی كرد و ویستی پڕ (زانین) ی خۆی بكاو چاكی بكاتەوە، وێڕای دڵ نەرمیی خۆی، جەوهەری زۆر مەزن دەستی ئەم (پیر)ە هەژارەی گرت. خودا لە شێوەی مێرد منداڵێك لە ناو ئەم دەریا بێ سنوورە دەركەوت، بووە رابەری (رەهبەر) فێركردنی(روح الأمین) (جبرائیل). پیر لە حاڵەتی بێ ئاگایی بوو كە سەردار(ئوستاد) (خودا-وەرگێڕ) لە شێوەی منداڵێكی جوان وەك خۆر خۆی پێ نیشان دا.

(جبرائیل) سەرسوڕماو و سەر لێ شێواو بوو بە ترس و هیواوە گوتی: ((تۆ كێی كە لەناو ئەم دەریایە قسەم لەگەڵ دەكەی ، قسە لەگەڵ منی بێ توانا دەكەی؟)) لە وەڵامدا منداڵەكە گوتی: ((من رابەرم (رەهبەر)و نێردراوی ژیری (رسول خرد مند) حاكمی (دادوەری) گەورەم. بۆ ئەوەی ببمە رابەرت من هەر ئێستا نێردراوم. وەرە، گوێ لە ئامۆژگارییەكانم بگرە. ئەگەر خودای بە تواناو مەزن داوای لێ كردی و گوتی تۆ كێی و من كێم لە سەرەوە، بڵێ: ((من نۆكەرێكی زۆر زۆر بچوكم، من لە بەرامبەر بوونی جەوهەری ئێوە خرۆشاوم. تۆ دروستكەری من دروستكراوم. تۆ هاوسۆز و میهرەبانی(مشفیق) من خۆشەویستی ئێوەم)) پاشان منداڵەكە پەرداخێك (ئاوی ژیانی خودای) بە پیردا و پێ ی گوت: ((بخۆوە بۆ ئەوەی هەموو شتێك بە روونی ببینی و باوەڕت بە رێگای باوەڕی من دەبێ(ئیرشاد)، تۆ ستایشی خودا (دادوەر) دەكەی هەردەم جەوهەری ئەو دەناسی (قیوم). پیر پەرداخە شەرابە بەتامەكەی لە دەستی شای سوارچاك (دولدول) (8) وەرگرت و خواردییەوە، سەرەنجام مەست بوو گیانی و لەشی وەك خۆر درەوشایەوە. دواجار خودای ناسی و ئەم حاكمە رابەرایەتی دەكرد. دوای ئەم گفتوگۆ یە، منداڵە پەرجوو ئامێزە كە (معجزە) بزر دەبێ، لە ناو نهێنیدا دەشاردرێتەوە (كانی سر) و (جبرائیل) یش گیانی پردەبێ لە رۆشنایی. (جبرائیل) دەدرەوشایەوە و مەستی دڵگەرمی بوو بۆ (یار)، لەسەر دەریاكان وەك پەپوولە دەهات و دەچوو.

دوای وەرگرتنی ئەم دەرسە لەم (منداڵە خودا) یە، هۆشیاربووەوە، ئامۆژگارییەكانی وەرگرت و گیانی هێمن بووەوە . لەو دەمەدا پەیامێك لە جەوهەری زیندوو هات و بە (جبرائیل) ی گوت: ((تۆ، تۆ كە بنچینەیەكی باشت هەیە، پێم بڵێ ئێستا تۆ كێی، تۆ كە

وەك باڵندە لەسەر ئەم دەریایە دەفڕی، من کێم کـە بـە دڵنیاییـەوە قـسە دەکـەم، هەنـدێ جـار شاراوەم ، هەندێ جار دیارم لە ناو ئەم (لا مکان) ە)) کە جبرائیل گوێی لەم دەنگە پاکە بوو، کڕنووشی برد و زەوی ماچ کرد و وێڕای ناڵە ناڵ گوتی: ((ئـەی!،خـودای ئـەرز و ئاسمـان، چـی بڵێم منێکی شەرمن، من نۆکەری تۆم ، تۆ بەخشندەی، بەسۆزی، لایـق و شایـستە و مـەزنی، سەرچاوەی ترس و هیوای منی. ئەی حاکمی دونیـا، هیـوادارم لـەم بـێ شـەرمییەم ببەخـشی، چونکە من نەزان بووم و تاکو ئەو نێردراوە نەهات کە خودای حاکمی پێ ناساندم(یـار)ی خـۆم نەدەناسی. ئەی حاکمی دونیا، لەمڕۆوە من نۆکەری تۆم.)) سـەرەنجام خـودای گـەورە وەڵامـی دایەوە و گوتی: ((ئەی پیری دڵ ڕۆشن (رەوشەن چمیر) تۆ دڵنیایی (أمین) و باوەری نهێنـی(محرم)ی خودای حاکمی، قسەکەر(وکیل)ی خودا و سەرداری. دەتـوانی بـە ئـارەزووی خـۆت لـە هەردوو جیهان رەفتار بنوێنی و لە سەرەوەی هەموو بوونەوەرێکی لـە نـاو جەوهـەر و سـیفاتی خۆیاندا. تۆ رابەری(مقتدی) هەموو بوونەوەرێکی، وەزیر و جێگای باوەڕی شا-ی (محرم پادشا) هیچ کەسێك دەسەڵاتی لە سەرەوەی تۆوە نییە، پاش من تۆ خودای هەموو بوونـەوەرێکی)) .
کە جبرائیل گوێی لەم قسانەی خودا(حق) بوو، کە وشەی راستی و بەخشندەیی بوون، کڕنووشی برد بـۆ سـوپاس کردنـی خـوداو گـوتی: ((ئێـستا مـن لـە حاڵـەتی بەختـەوەریم)). سـەرەنجام (جبرائیل) لە دەرباری خودا کڕنووشی برد، هەنـدێ جـار دڵخـۆش بـوو، هەنـدێ جـار خـەمبار، هەندێ جار لە ئاسمان، هەندێ جار لە ژێرەوە، لـە دونیـا دەگـەڕا، لـە هەرێمێکـەوە دەچـوو بـۆ هەرێمێکی تر، نهێنی حاکمی نەدەناسی، لە ناو دەریا دەهات و دەچوو، شوێنێکی نـەبوو لێـی بگیرسێتەوە. نەیدەتوانی نە بخوا، نە بخەوێ، نـە هـاوڕێ(یـار) یێکـی هـەبوو، نـە هاوسـەرێکی (همسر)، نە یەکێك جێگای باوەڕ، نە هیچ کەسێك، تەنیا خودای هەبوو قسەی لەگەڵ بکا))

لـە عـەقیدەنامـەی تـەزکیرەی ئـەعلا کـە لـە لایـەن (ئیڤـانۆڤ)ەوە چـاپکراوە، لـە نـاو تێکستەکانی ئەهلی هەق (لا: ١١ لە تێکستە فارسییەکە) کە لە سەرەوە پیشانمان داوە، ئەم بەشەیان بەم چەشنەی خوارەوە گێردراوەتەوە : ((لە سەرەتادا کە خودا جیهانی دروست کـرد، هەموو شتێك لە بەر چـاوی تـەواو و پـڕی ئـەو ئامـادە بـوو : زەمـەنی دروسـت کـرد، وەختـی دروست کرد، هەرچوار وەرزی بەچەشنێك دروست کرد مـرۆڤ تێیـدا شـێت و شـەیدابێ و ئینجـا بەهەشتی دروست کرد.... تەنیا دوای سـی هـەزار سـاڵ ئینجـا راسـپاردەی بـە (جبرائیـل) دا. پاشان بە (جبرائیل) ی گوت: تۆ کێی ئەی من کێم؟ (جبرائیل) چونکە نەژادی خۆی نەدەناسـی بە چاو قایمی وەڵامی دایەوە: تۆ تۆیت و منیش منم .خودا نەفرەتی بۆ جارێکی تر لێکـرد کـە سی هەزار ساڵ درێژەی کێشا. پاشان جارێکی دیکـە داوای لـێ کـردەوە: تـۆ کێـی و مـن کـێم؟

(جبرائیل) هەمان وەڵامی جاری یەکەمی دایەوە. پاش تێپەڕینی هەزاران ساڵ خـودا داوای لـە (جبرائیل) کرد بچێ لە (لا مکان) رابمێنێ: بە پێی ئەم بڕیارە (جبرائیل) چووە ناو جیهانی (لا مکان)، دوای سی هەزار ساڵ رۆیشتن گەیشتە شوێنێك بە ناوی زەریـا (محیـگ) .(٩) چـاوی کەوتـە سـەر کەسـێك کـە بـەرماڵ (دوگـورد) ی نوێـژی لەسـەر دەریـا راخـستبوو و وێـڕای گفتوگـۆکردن لەگـەڵ بوونـەوەرانی دەریـایی (بحریـان) دەرۆیـشت. (جبرائیـل) بـەهێزو رکێفـەوە هەنگاوی هەڵهێنا و ئازایانە پرسی: ((تۆ کێی؟ ماوەی سی هەزار ساڵە من لـە دەریـا و زەوی (١٠) رادەمێنم و تا ئێستا کەسم نـەبینیوە)) ئـەوەی پرسـیارەکەی ئاراسـتەکرابوو بـە تیلـەی چاوێك سەیرێکی (جبرائیل)ی کرد، سەیرکردنەکەی ئەوەندە بەهێز و کاریگەر بوو لە ناکاو پەڕو بـاڵی (جبرائیـل) ی هـەموو سـووتاند. ئەمـەش ئـەو مانایـەی دەگەیانـد: ئەمەیـە پاداشـتی پێدرێژییەك بەرامبەر بە خودا. جارێکی تر بۆماوەی سی هەزار سـاڵ (جبرائیـل) بـێ پـەڕو بـاڵ لەسەر دەریاکان مایەوە .سەرەنجام بە پاڕانەوە و داوای لێ بووردن و بەخشینی لـە خـودا کـرد، وێڕای هەست کردن بەسەر شۆڕی و دڵشکان رووی خۆی بەرەو خودای بەخـشندە وەرگێـڕا داوای بەخشینی کرد و گوتی: هۆ ئاینم، باوەڕم، تۆ سەرداری بەخشندەی، تـۆ سـۆزی پـڕو جەوهـەری خۆشەویستی و چاکە و دڵنەوایی. زمانم سەرەڕای بێ توانـایی و خاکـەرایی (تـەوازوع) شـایانی ئەوەی نییە داوای بەخشین لە ئێوە بکا.

سەرداری سۆزو بەخشندەیی سەیرێکی پڕ دڵنەرمی (جبرائیل) ی کرد و لە نـاو زەریـای بـێ سـنوور و پـڕ لـە دڵنـەوایی و خـەون لـە گوناهەکـەی خۆشـبوو. خـودا پێـی گـوت: گـوێبگرە (جبرائیل)، ئەگەر خودای مەزن داوای لێ کردی من کێم و تۆ کێی،بڵـێ: ئـەی بـێ هاوتـا، تـۆ دروستکەر و سەرداری، منیش (جبرائیل) م کە بـچووکترین خزمـەتکاری دەرگـاتم. تـۆ خـودای هەژدە هەزار جیهانی و منیش هەرە بچووکترین نۆکەر و خزمەتکارم. ئەگەر هێـشتا پرسـیاری لێ کردی : ((بۆچی تۆم دروستکردووە؟)) بڵێ: ((ئەی ئاینم، ئەی باوەڕم، بۆ پەرستن و گـەڕان و سەرنجدان، تاکو من ببمە خزمەتکار، بەڵام تۆ گوناهەکانم لەبـەر چـاو نـەگری.)) کـاتێ کـە (جبرائیل) بەم شێوەیە شەرەفی لێ نراو لە دڵبلندی ئەو بەرزکرایەوە و خـۆی و سـەرداری خـۆی ناسی و سەرلە نوێ وێڕای تـرس و لـەرزە ئیعتبـاری بـۆ دانـراوە گـوتی : ئـەی رابـەری رێگـای ئاواران، ئەی سەرداری بەخشندەی بەختەوەران ! سوێند بە جەوهەری نەمرت فێـرم بکـە و پـێم بڵێ تۆ کێی؟)) خودای بەخشندە وەڵامی دایەوە : بێجگە لـە خـودا هـیچ کەسـێك جەوهـەری خۆی ناناسێ.)) بەم جۆرە (جبرائیل) کڕنووشی بردو رێگـای پێـدرا بـڕوا....((خـودا گـوتی : ستایش بۆ سەرداری (ئوستاد) خۆت بکە کە تۆی بـەم شـێوە زۆر جوانـە فێرکـردووە . لـە بـەر

ئەوەی وێڕای بچووکی و کڕنووش و تاعەتەوە هاتوویتە بەرامبەرم، جەوهەری باڵای خۆمت پێ دەبەخشم و وێڕای جوانی و دڵگیریی پاڵەوانان بەهرەی رامان و بیرکردنەوەی روحی و جەستەییت دەدەمێ، من دەتکەمە پەیامنێری راستگۆ و وەفاداری خۆم (موخبیری ئەمین) .
لێرەوە دەبێ تێبینیی ئەوە بکرێ کە (جبرائیل) نوێنەرایەتی مرۆڤی یەکەم و بەرایی دەکا، ئادەم-ی روحی-یە (ئادەمی روحانی) لە هەمان کاتدا یەکەمین فریشتەشە، تەنیا لە رێگای دەرکەوتنێکی خودایی کە رۆڵی رابەر و پەیامبەر دەگێڕێ دەکەوێتە پەیوەندی لەگەڵ خودا. دەستنووسی شانامەی حەقیقەت کە لەم بارەیەوە گێڕانەوەیەکی سەرنجڕاکێشی تێدایە، ئەو پەیامبەرەمان وەك مندالێکی جوانی وەك خۆر پیشان دەدا . هەمان تێم (بابەت) لە مەزداییزم دا هەیە کە هورموز لە شێوەی(مەرتی — ئەهراڤ — martî- ahrav) دەردەکەوێ، واتە وەك مرۆڤێکی (پیاوێکی-وەرگێڕ) کامڵ و پڕو تەواو یان مرۆڤێکی راستگۆ و دروست خاوەن ناووبانگی باش، بەڵام لە شێوەی مێردمنداڵێکی پانزە ساڵانەی روخسار گەشی وەك خۆر بدرەوشێتەوە دەردەکەوێ. هەمان ئەم بابەتە بەڵام لە حاڵەتێکی تێکچوو و رووشاو وێڕای جوانکاری لە فۆلکلۆری ئێرانی بە تایبەتی ئەوەی بە زمانی فارسییە هەیە. لەگەڵ ئەمەشدا ناواخنی ئەم چیرۆك و ئەفسانانە زیاتر رۆمانسییە وەك لە روحانی- mystique . لەم ناواخنەدا، مێردمنداڵە روخسار گەشەکە بەرجەستە و نوێنەرایەتی جوانییەکی تەواو فیزیکی(جەستەیی) دەکا.

پاش دروستکردنی (جبرائیل)، نۆرەی دروستکردنی فریشتەکانی تر دێ. سەرەتا سێ فریشتەی یەکەم پیرموسی(رافائیل)، داود(میکائیل-میکایل) ، موستەفا(عزرائیل-عزرائیل) ، ئەمانە لەگەڵ بنیامین(جبرائیل) بریتیین لە چوار فریشتەی نزیك خودا، لەگەڵ رامزبار کە فریشتەی مێینەیە و لە جەستەی موستەفا دەرهێنراوە، دەبنە پێنج کەسی نزیك لە خودا. لەلای شیعەکان ئەم کۆمەڵەیە پێی دەوترێ(پنج-تن) واتە پێنج کەس، ئەمانەش بریتیین لە: (موحەمەد، عەلی، فاتیمە، حەسەن و حوسەین) . لەلای ئەهلی هەقەکان، عەلی بەرجەستەیە لە خودا (الله). بە گوێرەی روانینی ئەهلی هەقەکان ئەم چوارە فریشتەی یەکەمین لە جەوهەر و ماهیەتی خودا دەرهێنراون و دروستکراون، بریتیین لەو رۆشنایی و رووناکییەی کە لە ناو دوڕەکەدا هەیە. لە دەستنووسی بڵاونەکراوەی ئەهلی هەق کە نووسەرەکەی دەروێش بەشار بوزهوی یە (لا:٣) ئەمە دەگێڕێتەوە : ((خودا چوار فریشتەی لە ناو دڵی نهێنی دروست کرد و خۆی چووە ناوەوەی دەریای ناو دوڕەکە. حەفتا هەزار ساڵ لە ناو دوڕەکە مایەوە و دوڕەکەش لە قووڵایی هەرە ژێرەوەی دەریا بە نهێنی دەژیا. لەم ماوەیەدا لە رۆشنایی خۆی دووکەسی

دروستكرد ناوی لێنان رامزو رەزا. دوای ماوەیەك كە هەر چوار فریشتەكە لە دەرەوە دەگەڕان، (بنیامین) شا(خودا) ی لە ناو دوڕەكە دۆزییەوە و داوای ئیزنی كرد بچێتە ژوورەوە . لەوێ بە بینینی خودا شكۆمەند بوو و ریزی لێنرا، لە ناو دوڕەكە لەگەڵ خودا ئەوان ژمارەیان هەمووی حەفت بوون، وەك حەفت كەس ئاماژەیان پێدەكرێ. (هفت-تن) . هەر وەكو دەبینین ، (جبرائیل) یەكەمین بوونەوەر بوو لە لایەن خوداوە دروستكرا، پاش ماوەیەكی زۆر دوای ئەو چوار فریشتەكەی تر دروستكران. لەم رووەوە شانامەی هەقیقەت ئەم گێڕانەوەیەی هەیە: ((..... ئینجا (جبرائیل) بە خودای سەرداری گوت: تۆ وەك كەسێكی تەنیا منت دروستكردووە ، لە ناو ئەم دەریا بێ سنوورە، نە ئارامیم هەیە، نە شوێنێك لێی پشووبدەم، لە كوێ دەتوانم ستایشی جەوهەری تۆ بكەم و لێت بپاڕێمەوە؟ چۆن دەتوانم بە تەنیا بژیم؟ چۆن خزمەتی تۆ بكەم؟ توانای ئەوەم نییە سوپاست بكەم، زمانی لەو ئاستەدا نییە ستایشت بكاو لێت بپاڕێتەوە، تۆ، تۆی بە تواناو مەزن لەسەر هەموو بوونەوەرێك، تاقەیەك خزمەتكار ناتوانێ و بەشی ئەو هەموو خوداییە (Divinité) ناكا. هیوادارم بۆ من هەندێ هاوڕێ و هاوەڵ (یار) دروست بكەی، هەندێ برادەری نزیك كە بتوانم قسەیان لەگەڵ بكەم بە یەكەوە لە خزمەتت دا بین و لە خزمەتی هەموو راسپاردەیەكی نهێنیی تۆ و نهێنیی رێگا و ئایینی تۆ بین، ئەی دروستكەری جیهان، وێڕای بەخشندەییت داوای زۆر بچووكی خۆت بهێنە دی)) كە (جبرائیل) (أخی) پاڕانەوەكەی تەواو كرد، دەنگی خودای مەزن بڵند بووەوە: ئەی پیری دڵ رووناك (روشن – چمیر) تۆ راسپێردراوی شاراوەی نهێنی جەوهەری باڵای، تۆ راستگۆ و دەستپاكی (ئەمین) ،تۆ (پیر) و رابەری. ئەوەی داوات كردووە پێت بەخشراوە. سەرەنجام سەرداری – داهێنەر، بە گوێرەی پاڕانەوەكانی (أخی) نیگایەكی لە ناوەوەی دوڕەكە گرت و چەند بوونەوەرێكی رووناكی دروست كرد. یەكێكیان ژن بوو بە ناوی (مەرموز) لە شێوەی پەری (حوری) . پێنجەكەی تر پیاو بوون و لە ماهیەت و جەوهەری ئەو دروستكرابوون . ژنەكە ناوی رەمز بوو، پەریی بەهەشت بوو، خزمەتكاری جەوهەری زیندوو و بەخشندە بوو. خودا (رەمز) ی لە ئارەقە دروست كردبوو بۆنی مسكی هەبوو.(رەمز) لە هەناوی خۆی تۆوێكی هەڵگرتبوو. خودا (رەمز) ی كردە خزمەتكاری جەوهەری زیندوو ، دەسەڵاتی لەسەر هەموو شتێك هەبوو. خودا میكایلیشی (میكایێل) دروست كرد. (ئیسرافیل (رافییێل) و عیزرایل و یار رۆچیار) ی لە فۆڕمی مرۆڤ دروست كرد . (میكایل) سەرەتا خودای گەورە و خاوەن توانای مەزن، لە هەناسەی خۆی دروستی كرد، (ئیسرافیل) ی لە كۆشكی دەمی خۆی دروست كرد. سێیەم عیزرایل (ئەزراییێل) ی لە توڕەیی خۆی دروست كرد، ئەو بە (ملك الموت)

(سەرداری مەرگ) ناسراوە، ئەو جەللادی دەربارەی خودایە. چوارەم ناوی(لعلی عقیق) ە ، ئەو لە رۆشنایی چاوێکی خودا دروست کراوە، بە (رۆچیار) یش ناسراوە. پێنجەم نـاوی(یـاقیق)ە ، بە دڵخۆش ناسـراوە، ئـەو لـە رۆشـنایی چـاوەکەی تـری خـودا دروسـت کـراوە، (یـاقیق) یـاری (زەرین-بام) ە، بە ناوی (ئیسماعیل و عیـوەت) یـش ناسـراوە. (عقیـق و یـاقیق) بـریتیین لـە (حەسەن و حوسەین) ، دوو میری رواڵەت روونـاکن (رخشندە-جام) (حوسەین) لـە لای ئـەهلی هەق بەرامبـەر یادگـار دەوەسـتێ ، (حەسـەن) یـش بەرامبـەر شـابارام، هـەردووکیان هـەردەم سەردارن. لە هەردوو چاوی شا(خودا) دروست کراون، خۆر و مـانگ بە رۆشنای ئـەوان روونـاکن یان دەدرەوشێنەوە . (عەقیق) لە چاوی راستی خودای بەخـشندە دروسـت کـراوە، ئـەم چـاوەش شەرابی روحانیە (عنگهور)، (یاقیق) یش کە لە چاوەکەی تری خودا دروست کراوە، سەرچاوەی (کوپر) ە .

پاش دروست کردنیان، ئەم شەش کەسە سەر بۆ (پیر) ی دڵرۆشـن دادەنـەوێنن . لـە لایـەن (جبرائیل) ەوە فێری نهێنییەکانی راستی دەبن. وێڕای کڕنووش بردن هـەر حـەفتیان بـە گـوتنی ئەم وشانە ستایشی خودا دەکەن: ((هەزاران سڵاو، هەزاران ستایش بۆ جەوهـەری بـێ هاوتـای شا، داهێنەرێکی تر جگە لەو زیاتر نییە، ئەو داهێنەر و ئێمە هەموومان خزمەتکار)) .

هەر حەفتیان لە دەرباری خودا دانیشتوون، شەو و رۆژ خـەریکی گـەڕانن بـە دوای داڵـدەی خودا. (أخی) (جبرائیل-وەرگێر) رابەری شەشەکەی ترە. ئەمانەش دوای ئـەو دەکـەون. ((هـەر حەوت پیر بەردەوام خەریکی ستایش و خزمەت کردنـی جەوهـەری مـەزن و بـاڵان.)) ژمـارەی (حەوت) وەك رەمزێـك رۆڵێکـی گـەورە دەگێـرێ لـە لای ئـەهلی هەقـەکان. دەشـێ رەمزێکـی دوولایەنە پیشان بدا: واتـە بـەم شـێوەیە حـەفت چـاکە هەیـە لەگـەڵ حـەفت خراپـە. ئەمـەش بێگومان پاشماوەی مەزداییزمە، کە گۆڕانیان بەسـەردا هـاتووە رێگامـان پێنـادا لێـرەوە زیـاتر بڕۆین. پاشان خودا پەیمانێك لەگەڵ فریشتەکان دەبەستێ. پـاش جـێ بـەجێ بـوون قوربانییـەك پێشکەش دەکرێ.

ئەمە بوو دروستکردنی جیهانی نەبینراو. لە ناو ئەم جیهانە نـەبینراوەدا هەنـدێ کۆڵەگـەی نموونەیی هەن کـە بـە پێـی ئەمانـە وەك مۆدێلێـك هـەموو چـەمکەکان دەسـتکاری دەکـرێن و شـێوەی خۆیـان وەردەگـرن، وەك نـەریت و بنـەماو پێـوەرە پیرۆزەکـانی ئـەهلی هـەق، جیهـانی دنیایی(فیزیکی یان بینراو- وەرگێر) و جیهانی پیرۆز لێکدەدرێنـەوە و لەسـەر هـەمان بنـەما رووداوە مێژووییەکان هەڵکەوتی خۆیان وەردەگـرن — بـە لای کـەمی بـەو شـێوەیەی بـە ئێمـە گەیشتوون — لە رووی رووداوە میتا- مێژووییەکان. جیهانی بینـراو پاشـان دروسـت دەکـرێ و

شێوەی ئەم دروست کردنەش لە لایەکی تر لە لایەن ئێمەوە لێکۆڵینەوەی لەسەر کراوە، بەڵام پەیوەندی راستەوخۆی بە جیهانی نەبینراوەوە هەیە. ئەمەش هەردەم هەمان روانینە بۆ شتەکان، کۆسمۆگۆنی بە هەموو رووبەکییەوە بە پێی وەزیفە و کاری بیر و روانینێکەوە نەخشەی بۆ دانراوە کە خاسیەتی تایبەتی دەداتە ئەم ئاینزایە کە ئێمە هەندێك لەم چەمکانەمان لێرە پیشان داون.

پەراوێز:

١- دەشێ ئەم ناونیشانە بە زۆر شێوە وەربگێردرێ وەك: داهێنانی جیهان، دروستکردنی جیهان، بە عەرەبییەکەی دەکاتە (خلق العالم عند الكرد.......) بەلأم ئێمە ئەم ناونیشانە بەگونجاو و پڕاو پڕی دەزانین: (La Naissance Du Monde Chez Les Kurdes...) لە دایکبوونی جیهان .....) (وەرگێر)

٢- دەستەواژەی فکری ئێرانی لە روانگەی ئێمە زۆر روون نییە، دەشێ نووسەر مەبەستی زیاتر لە کولتوور و مێژووی ئێران بێ.چونکە ئێران چەمکێکی سیاسی و جوگرافییە پێش ئەوەی مانای نرخێکی فکری بگەیەنێ .(وەرگێڕ)

3-JamesDarmester,LeZend-Avesta . Paris. Vol. I, P. 393 .

génie-4: مانای یەکەمی بریتییە لە بلیمەتی (عەبقەرییەت)، زۆر مانای تریش دەبەخشێ وەك: زیرەکی، جن و ئەجندە،

فریشتە، تەڕدەسی و چاپووکی و لێوەشاوەیی . بە مانای گیان-یش دێت ، وەك گیانی ئاوەکان، گیانی کورد.....هتد.(وەرگێر)

5- Ibid , vol. II,p. 702.

6-Sáhnãma–ye haqiqat , distique . 25-26

7- Giuseppe Furlani, Testi religiosi dei Yezidi, Bologna. 1930 .

٨- لەمەش مەبەست لە عەلی-یە ،وەك دەرکەوتنێکی خودا و ئەسپەکەی دولْدولْ . منداڵەکەش هەر دەرکەوتنێکی عەلی یە، واتە خودا.

٩- مەبەست لە محیگ ، بە شێوەیەکی گشتی ئاماژەیە بۆ دەریای ناوەراست، مێدیترانێ لەلای فارسەکان . دەگوترێ (دریایە محیگ)، لە فارسی و بحر محیگ لە عەرەبی . دەشێ ئەم دوانە یەك مەبەست بن.

١٠- بەو مانایەی کە ئەم پارچە گێرانەوەیە تا ئێستا تەنیا لە ناو جیهانی نادیاردا روودەدا، دەستەواژەی یان وشەی (ئەرزو ئاسمان) ئیشارەت نیە بۆ ئەرز و ئاسمانی فیزیکی. پێدەچێ ئەوەی ئەمەی گێڕاوەتەوە وشەی گونجاو نەبووبێ، لەبەر ئەوە ئەم نەگونجانە هاتۆتە پێش .

11- M. Mokri, Recherches de kurdologie, Contribution Scientifique Aux Etudes Iraniennes , Etudes d ethnographie , de dialectologie, d histore et de religion .(parues dans les annees 1956-1964)libraire Klin Ksieck.1970.pp. 181- 195.

تێبینی : وشەی – Noble ، یەکەم مانای واتە بەگزادە (خانەدان)، بەلأم لێرەدا وەك سیفەت بەکارهاتووە، دەشێ بڵێین : بە گشتی خاسیەتێکی بەگزادانە (خانەدانانە) یان باڵای هەیە، بە مانای مەزن و نایاب دێ .